

KS. WOJCIECH GUZEWICZ

SODALICJA MARIAŃSKA W DIECEZJI ŁOMŻYŃSKIEJ W LATACH 1918-1939

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. przyczyniło się znacznie do rozwoju organizacji młodzieżowych, w tym także katolickich, na obszarze całego kraju. Specyfiką pracy organizacyjnej nad młodzieżą było oddziaływanie na nią w jej własnym środowisku (szkoła, miejsca zamieszkania, parafia). Organizacje różnicowano zazwyczaj według stanów na męskie i żeńskie. Największą popularnością na terenie szkół średnich cieszyło się stowarzyszenie mariańskie zwane Sodalicią Mariańską. Posiadało ono stosunkowo największą liczbę członków i dobrze funkcjonujące struktury organizacyjne. Na początku okresu międzywojennego do sodalicii należało około 1,4 tys. członków, a 20 lat później ruch ten skupiał już ponad 16 tys. osób¹. Wraz ze wzrostem liczby członków zwiększał się także procent szkół w diecezjach, w których działała ta organizacja. Na przykład w roku szkolnym 1928/1929 najwyższe wskaźniki miały diecezje: krakowska (71%), poznańska (64%), chełmińska (61%) i łomżyńska (52%), najmniejsze zaś nasilenie sodalicii wykazywały szkoły diecezji warszawskiej (22%), łódzkiej i kieleckiej (po 24%)².

W prezentowanym artykule analizą objęto Sodalicię Mariańską na terenie diecezji łomżyńskiej w latach 1918-1939. Przedstawiono w nim krótką historię ruchu sodalicyjnego na ziemiach polskich, ukazano stronę organizacyjną sodalicii, jej strukturę i sieć placówek. Przy tym podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: czy Sodalicja Mariańska w diecezji łomżyńskiej wypracowała optymalne dla swej działalności struktury organizacyjne, a zwłaszcza sieć placówek terenowych. W dalszej części artykułu omówiono obszary działalności członków Sodalicii Mariańskiej, stopień zaangażowania się młodzieży i owoc-

¹ Zob. J. Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1865-1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 346-352; W. Piwowarski, *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce odrodzonej (1918-1939)*, w: *Kościół w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. Z. Zieliński, S. Wilk, Lublin 1981, s. 129-148.

² [Dziesiąte] X Sprawozdanie Wydziału Wykonawczego Związku Sodalicii Mariańskich uczniów szkół średnich za rok 1928/1929, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” (MKiW), 19(1930), z. 4, s. 145nn.

ność jej działania w organizacji. W końcowej części artykułu podjęto kwestię uposażenia Sodalicii Mariańskiej.

Wyjaśnienia wymaga problem granic diecezji łomżyńskiej. Zamieszczone bowiem w tytule ramy czasowe mogą sugerować, że diecezja ta istniała już na początku 1918 r. Tymczasem powstała ona siedem lat później, na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*. Niemniej trzeba pamiętać, że już przed 1925 r. istniał pewien prototyp diecezji łomżyńskiej. Była to część diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej leżąca w granicach Polski. Dysponowała ona pewną autonomią, wyrażającą się między innymi w posiadaniu struktur seminaryjnych, kuralnych, sądowych, itp. Z chwilą ogłoszenia reorganizacji kościelnej w Polsce część ta wraz ze swoją organizacją weszła w skład diecezji łomżyńskiej jako jeden z głównych jej komponentów. Drugim komponentem nowopowstałej diecezji były trzy dekanaty przyłączone z diecezji płockiej. Stąd pod względem strukturalnym, jak też w pewnym sensie strukturalnym i demograficznym można mówić o istnieniu diecezji łomżyńskiej już od 1918 r.³

Powodem podjęcia przez autora powyższej problematyki jest fakt, iż zagadnienia te dotąd były mało znane szerszemu gronu odbiorców i nie budziły większego zainteresowania wśród historyków⁴. Podstawową bazę źródłową artykułu stanowiły materiały uzyskane w wyniku kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Diecezjalnym w Elku i Archiwum Diecezjalnym w Łomży. Spośród źródeł drukowanych na pierwszym miejscu warto wymienić czasopisma religijne, a wśród nich „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, „Cześć Maryi”, „Pod Znakiem Maryi” „Sodalis Marianus” oraz „Już Świta”. Odnaleźć w nich można wiele cennego materiału na temat działalności poszczególnych Sodalicii Mariańskich i sieci ich placówek. Wśród opracowań na uwagę zasługuje artykuł J. Majki, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, w którym autor przedstawił główne kierunki rozwoju ruchu sodalicyjnego w Polsce na przestrzeni okresu II Rzeczypospolitej.

Sodalicia Mariańska powstała w XVI wieku z inicjatywy i pod patronatem członków Towarzystwa Jezusowego⁵. Na gruncie polskim pierwsze sodalicje

³ Archiwum Diecezjalne w Łomży (ADŁ) Akta Ogólne (AO), Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. IV [mps], s. 37nn.; W. Jemielity: *Zarys dziejów diecezji łomżyńskiej* „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” (RUŁKD), 49(1987), nr 2, s. 6-57; Tenże, *Podział administracyjny diecezji wigierskiej, diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej i diecezji łomżyńskiej* „Studia Łomżyńskie”, 2(1989), s. 163-179; Tenże, *Wyższe Seminarium Duchowne w Łomży 1919-1975*, RUŁKD 37(1975), nr 8-10, s. 5-50; Tenże, *Funkcja kapituły katedralnej i kolegiackiej w XX wieku na przykładzie diecezji łomżyńskiej*, „Prawo Kanoniczne”, 19(1976), nr 3-4, s. 113-121.

⁴ Stosunkowo najwięcej informacji na temat Sodalicii Mariańskiej w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej zawarł ks. W. Guzewicz w pracy pt. *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w latach 1918/1925-1939* [Lublin 2002 (mps Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu)].

⁵ Pierwszą Sodalicię Mariańską założył w 1563 r. w jezuickim kolegium w Rzymie ks. Jan Leunis z Liege (Belgia). Kanoniczną podstawę rozwoju tej organizacji dał Grzegorz XIII bullą *Omnipotentis Dei* z 1584 r. Zob. S. Chorzeński, „*Ignis ardens*” *Sodalicii Mariańskiej*, Kraków 1927, s. 13; J. Roztworowski, *Przewodnik Sodalicii Mariańskiej*, Kraków 1925, s. 7, 13.

próbowali zakładać jezuici już w 1820 r., ale na bardzo krótko. Następne inicjatywy podjęto w Tarnopolu w 1872 r., lecz do ożywionej działalności stowarzyszenia doszło dopiero od 1889 r., kiedy to o. Józef Bratkowski założył kongregację młodzieży we Lwowie. O rozwoju Sodalicji Mariańskiej – męskiej w Polsce międzywojennej zdecydował w ogromnym stopniu wysiłek ideologiczny i organizacyjny ks. Józefa Winkowskiego. Już na początku okresu międzywojennego założył on Związek Sodalicji Mariańskiej Szkół Średnich (1919 r.), opracował nową redakcję ustaw (1920) i rozpoczął wydawanie miesięcznika „Pod Znakiem Maryi” (od 1920 r.), który ukazywał się nieprzerwanie aż do drugiej wojny światowej⁶. Rozwój Sodalicji Mariańskiej – żeńskiej związany był z działalnością ks. Mariana Wiśniewskiego. W 1922 r. zwołał on w Warszawie pierwsze zebranie moderatorów sodalicyj żeńskiej, a 10 lipca tegoż roku zjazd sodalicyjny w Częstochowie, na którym został powołany Związek Sodalicji Mariańskiej Żeńskiej⁷. Pierwszym dyrektorem Związku został ks. Józef Chrzęszcz z Tarnowa, a od 1927 r. ks. Wiktor Rostkowski. Organem prasowym Związku było – wydawane najpierw przez ks. Chrzęszcza, a potem przez ks. Jana Litwina z Krakowa – czasopismo „Cześć Maryi”⁸.

Odnowiona w ten sposób i zreorganizowana Sodalicja Mariańska uczniów i uczennic szkół średnich została pomyślana jako „stowarzyszenie religijno-społeczne, zatwierdzone przez Kościół św., które stanowi jeden odłam istniejącej od półczwarta wieku i potężnie w całym świecie katolickim rozgałęzionej Kongregacji Mariańskiej”⁹. Celem Sodalicji Mariańskiej było wyrobienie w każdym stanie „zastępów ludzi dzielnych, duchem Chrystusowym, na wskroś przejętych, aby przez nich uświęcić poszczególne stany, a przez stany społeczeństwo całe”¹⁰. W osiągnięciu tych celów służyć miały środki nadprzyrodzone (najgorętsza cześć oraz miłość do NMP i naśladowanie Jej cnót, częsta spowiedź i Komunia św., wspólne nabożeństwa, obranie stałego kierownika duchowego, codzienny rachunek sumienia, rozmyślanie i czytanie lektury Pisma św. oraz udział w rekolekcjach i dniach skupienia) i środki przyrodzone (zebrania, odczyty i dyskusje, praca w sekcjach oraz zjazdy i wycieczki)¹¹. Warto też dodać, iż Sodalicja Mariańska nie ograniczała swoich wpływów tylko do

⁶ Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, s. 346-352.

⁷ J. Winkowski, *Rys 10-lecia Związku Sodalicji Mariańskich szkół średnich Polski*, „Pod Znakiem Maryi”, 11(1930), nr 3, s. 59nn.; Roztworowski, *Przewodnik Sodalicji Mariańskiej*, s. 4-11.

⁸ Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, s. 346nn.

⁹ J. Winkowski, *Ustawy Sodalicji Mariańskiej uczniów szkół średnich w Polsce*, Zakopane 1931⁷, s. 9n.

¹⁰ Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, s. 347.

¹¹ Zob. *Ustawy Sodalicji Mariańskiej uczennic szkół średnich w Polsce*, Poznań 1928 r., § 4-5; *Statut Sodalicji Mariańskiej Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej*, Łomża 1936, § 7-8; Winkowski, *Ustawy Sodalicji Mariańskiej uczniów szkół średnich*, s. 13nn.

środowiska szkolnego. Organizacja ta zrzeszała także ludzi starszych – głównie inteligencję¹².

Członkiem Sodalicji szkół średnich mógł zostać każdy uczeń, katolik, „pilny i sumienny w nauce, a wzorowy w zachowaniu w domu, szkole i poza szkołą”¹³. Dolną granicę wieku ustalono na 14 lat. Dla młodzieży młodszej, ze szkół podstawowych istniały osobne organizacje religijne takie jak: Żywy Różaniec, Apostolstwo Modlitwy, Krucjata Eucharystyczna zwana też w Polsce Rycerstwem Jezusowym oraz Papieskie Dzieła Dzieciństwa Pana Jezusa¹⁴. Ogół członków Sodalicji Mariańskiej dzielił się na aspirantów (aspirantki), kandydatów (kandydatki) i sodalisów (sodalistki). Uroczyste przyjęcie do sodalicyj odbywało się najczęściej 8 grudnia, w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Wówczas to kandydat (kandydatka) na sodalisa (sodalistkę) po wyznaniu wiary i złożeniu przysięgi na wierność Maryi otrzymywał oznakę przynależności do sodalicyj, dyplom oraz ryngraf i zapisany był w specjalnej księdze sodalicyjnej¹⁵. Podstawowym obowiązkiem sodalisa (sodalistki) było życie w stanie łaski uświęcającej, regularne uczęszczanie na nabożeństwa i zebrania, przestrzeganie przepisów szkolnych oraz szerzenie w swoim otoczeniu czci do Najświętszej Maryi Panny. Każdy członek sodalicyj miał prawo korzystania ze wszystkich przywilejów, łask i odpustów otrzymanych od Stolicy Apostolskiej, czynnego i biernego wyboru prefekta (prezesa) i członków Konsulty, korzystania z biblioteki, czasopism i innych urządzeń sodalicyj (lokalu, zabaw, wycieczek itp.), a także - w razie choroby - do opieki nad nim ze strony współczłonków sodalicyj. W przypadku lekceważenia obowiązków sodalicyjnych (np. nieusprawiedliwione opuszczanie nabożeństw i zebrań, nieobecność przy wspólnej Komunii św. itp.) zarząd w porozumieniu z księdzem moderatorem mógł na danego członka nałożyć karę (np. zapisanie w tzw. „czarnej księdze”, upomnienie słowne), a nawet pozbawić go praw i wykreślić z listy sodalicyj¹⁶.

Na terenie diecezji łomżyńskiej pierwsza Sodalicyja Mariańska uczniów szkół średnich została założona przez ks. J. Rogińskiego 14 grudnia 1919 r. w Suwałkach. Liczyła ona 21 członków¹⁷. W ślad za nią 4 grudnia 1920 r., z inicja-

¹² Utrzymano przy tym elitarny charakter stowarzyszenia. Świadczą o tym nie tylko ustawy statutowe organizacji, ale także wypowiedzi poszczególnych sodalicyj. Zob. Roztworowski, *Przewodnik Sodalicyj Mariańskiej*, s. 207nn.; M. Gołąb, *Akademickie sodalicyje mariańskie w Polsce*, Lwów 1928, s. 240nn.

¹³ Winkowski, *Ustawy Sodalicyj Mariańskiej uczniów szkół średnich*, s. 17n.

¹⁴ Zob. H. Weryński, *Organizacje religijne w szkole powszechnej*, MKiW 21(1932), z. 6, s. 289-299; Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 184-187.

¹⁵ Zob. ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicyja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej. Protokół z przyjęcia nowych członków do sodalicyj mariańskiej uczniów gimnazjum biskupiego w Sejnach z dnia 8 XII 1931 r.

¹⁶ Zob. *Ustawy Sodalicyj Mariańskiej uczennic szkół średnich w Polsce*, § 6-23; Winkowski, *Ustawy Sodalicyj Mariańskiej uczniów szkół średnich*, s. 17-27.

¹⁷ „Sodalis Marianus”, 19(1920), nr 7-8, s. 127.

tywy ks. K. Grunwalda, powstała – także w Suwałkach – sodalicja dziewcząt, zrzeszająca uczennice tamtejszego gimnazjum państwowego¹⁸. Obie organizacje miały na celu „stworzenie z grona młodzieży zastępu świadomej i praktykującej inteligencji katolickiej”. Miało się to dokonywać poprzez „wspólne modlitwne zebrania członków raz w tygodniu, nabożeństwa i Komunie św., gromadzenie książek, zapoznanie się z prasą religijną, rozwijanie i kształcenie otrzymanych talentów, zachowywanie wszystkich przykazań Bożych i kościelnych oraz dawanie budującego świadectwa”¹⁹. Organizacje te podzielone były na kółka zainteresowań: literackie, samarytańskie, służenia do mszy św. (chłopcy), odczytowe i książkowe²⁰.

Sodalicja Mariańska szkół średnich zostały także założone w Augustowie: w Męskim Seminarium Nauczycielskim (powstała ona w 1930 r.) i w Gimnazjum Państwowym – oddzielnie dla uczniów i uczennic (1939); w Grajewie: w Gimnazjum Żeńskim (1926); w Łapach: w Gimnazjum Państwowym – oddzielnie dla chłopców i dziewcząt (1939); w Łomży: w Gimnazjum „Unitas” – dla chłopców (1920), Męskim Seminarium Nauczycielskim (1925), Żeńskim Seminarium Nauczycielskim (1923), Szkole Mierniczej (1930), Gimnazjum Państwowym – dla uczennic (1930) oraz w Szkole Krawieckiej (1938); w Ostrołęce: w Gimnazjum Państwowym – oddzielnie dla chłopców i dziewcząt (1931); w Ostrowi Mazowieckiej: w Gimnazjum Państwowym – dla dziewcząt (1932), a w 1937 r. również i dla chłopców; w Sejnach: w Gimnazjum Biskupim dla chłopców (1926); w Suwałkach: w Żeńskim Seminarium Nauczycielskim (1923) i Gimnazjum Kupieckim (1938); w Zambrowie: w Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej – wśród uczniów i uczennic (1931)²¹. Obok Sodalicii Mariańskich działających na terenie szkół średnich istniały także grupy sodalicyjne ludzi starszych, zrzeszające głównie inteligencję (zob. tabela 4)²² oraz Sodalicja Mariańska Alumnów Seminarium Duchownego w Łomży. Ta ostatnia powstała w 1924 r. z inicjatywy ówczesnego ojca duchownego - ks. J. Wierzbickiego. Należało do niej wielu kleryków i profesorów²³. Działalność tej sodalicii prze-

---

¹⁸ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 106nn.

¹⁹ „Pod Znakiem Maryi”, 1(1920), nr 9, s. 164; Por. Winkowski, *Ustawy Sodalicii Mariańskiej uczniów*, s. 2nn.

²⁰ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 106-108; „Sodalis Marianus”, 19(1920), nr 7-8, s. 127; „Pod Znakiem Maryi”, 1(1920), nr 9, s. 163n.

²¹ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 28-34, 38n., 72, 79, 82-84, 92-95, 98-103, 128n.

²² „Już Świta”, 3(1936), nr 1, s. 2-4; 3(1936), nr 4, s. 3; „Sodalis Marianus”, 21(1922), nr 11, s. 94n.; 22(1923), nr 3-4, s. 60; 27(1928), nr 4, s. 17; 32(1933), nr 1, s. 22; 36(1937), nr 1, s. 51-56; 37(1938), nr 1, s. 51-57; 38(1939), nr 1, s. 38-41; „Życie Katolickie”, 2(1926), nr 11, s. 8.

²³ Przykładowo w roku akademickim 1931/1932 należało do niej 147 członków, w tym 87 kapłanów. W trzy lata później było już 185 członków (108 kapłanów). „Sodalis Marianus”, 32 (1933), nr 6, s. 106-108, 35(1936), nr 7-8, s. 147n.

biegała zasadniczo w trzech kierunkach: duchowym²⁴, podniesienia i rozwoju życia religijno-społecznego²⁵ oraz pracy zewnętrznej²⁶.

Tabela 1. **Sodaliczka Mariańska w diecezji łomżyńskiej w okresie międzywojennym**

Sodaliczka	Rok założenia	Założyciel
1	2	3
Sodaliczka Uczniów Gimnazjum Państwowego w Augustowie	1939	ks. Wł. Mąkowski
Sodaliczka Uczennic Gimnazjum Państwowego w Augustowie	1939	ks. Wł. Mąkowski
Sodaliczka Męska Seminarium Nauczycielskiego w Augustowie	1930	ks. S. Makiel
Sodaliczka Inteligencji Żeńskiej w Augustowie	1929	ks. W. Chojnowski
Sodaliczka Uczennic Gimnazjum w Grajewie	1926	ks. B. Hajkowski
Sodaliczka Uczniów Gimnazjum w Łapach	1939	ks. H. Bagiński
Sodaliczka Uczennic Gimnazjum w Łapach	1939	ks. H. Bagiński
Sodaliczka Uczniów Gimnazjum w Łomży	1920	ks. J. Przybiński
Sodaliczka Uczennic Gimnazjum w Łomży	1930	ks. Wł. Włostowski
Sodaliczka Męska Szkoły Mierniczej w Łomży	1930	ks. A. Łada
Sodaliczka Żeńska Szkoły Krawieckiej w Łomży	1938	ks. J. Wierzbowski
Sodaliczka Męska Seminarium Nauczycielskiego w Łomży	1925	ks. J. Roszkowski
Sodaliczka Żeńska Seminarium Nauczycielskiego w Łomży	1923	ks. B. Tałandzewicz

²⁴ W każdym miesiącu ustanawiano patrona, hasło, a w gablotce przygotowywano specjalną na tę okazję wystawę. Obok tego w ostatnią sobotę miesiąca odbywały się wspólne adoracje połączone z wystawieniem Najświętszego Sakramentu i modlitwami sodaliczki. „Sodalis Marianus”, 35(1936), nr 7-8, s. 147-149.

²⁵ Życie religijno-społeczne polegało głównie na pogłębieniu i poszerzeniu wiedzy przez samodzielne badania naukowe oraz zaangażowanie w sekcjach: liturgicznej, abstynenckiej i śpiewu gregoriańskiego. „Sodalis Marianus”, 32(1933), nr 6, s. 106-108.

²⁶ Praca zewnętrzna sprowadzała się do przygotowywania akademii, sprawozdań, prowadzenia biblioteki, sklepiku itp. „Sodalis Marianus”, 24(1925), nr 5-6, s. 88n.; 35(1936), nr 7-8, s. 147-149; 36(1937), nr 1, s. 50; 38(1939), nr 1, s. 36.

1	2	3
Sodalicja Absolwentek Szkół Średnich w Łomży	1933	ks. A. Łada
Sodalicja Pań w Łomży	1932	ks. H. Betto
Sodalicja Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej	1936	ks. B. Waldman
Sodalicja Alumnów Seminarium Duchownego w Łomży	1924	ks. J. Wierzbicki
Sodalicja Uczniów Gimnazjum w Ostrołęce	1931	ks. J. Krzemiński
Sodalicja Uczennic Gimnazjum w Ostrołęce	1931	ks. J. Krzemiński
Sodalicja Absolwentek Szkół Średnich w Ostrołęce	1933	ks. E. Walter
Sodalicja Uczennic Gimnazjum w Ostrowi Mazowieckiej	1932	ks. Wł. Mąkowski
Sodalicja Uczniów Gimnazjum w Ostrowi Mazowieckiej	1937	ks. J. Szurnicki
Sodalicja Uczniów Gimnazjum Biskupiego w Sejnach	1926	ks. Wł. Kłapkowski
Sodalicja Uczennic Gimnazjum Państwowego w Suwałkach	1920	ks. K. Grunwald
Sodalicja Uczniów Gimnazjum Państwowego w Suwałkach	1919	ks. J. Rogiński
Sodalicja Uczennic Gimnazjum Kupieckiego w Suwałkach	1938	ks. M. Filipowicz
Sodalicja Inteligencji Żeńskiej w Suwałkach	1926	ks. S. Szczęsnowicz
Sodalicja Żeńska Seminarium Nauczycielskiego w Suwałkach	1923	ks. B. Tałandzewicz
Sodalicja Inteligencji Męskiej w Suwałkach	1922	ks. S. Szczęsnowicz
Sodalicja Uczniów Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Zambrowie	1931	ks. W. Majewski
Sodalicja Uczennic Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Zambrowie	1931	ks. W. Majewski

Źródło: ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 1-3, 22, 28-34, 39-44, 58, 60nn., 72, 79-80, 82-84, 92, 95n., 98-100, 102-104, 106-108, 114-117, 128-129; Archiwum Diecezjalne w Elku (ADE), Akta Parafii Augustów 1920-1946, k. 146-148; „Już Świta”, 3(1936), nr 1, s. 2-4; 3(1936), nr 4, s. 3, 5(1938), nr 1-3, s. 5; „Sodalis Marianus”, 21(1922), nr 2, s. 17-20; 21(1922), nr

11, s. 94n.; 22(1923), nr 3-4, s. 60; 27(1928), nr 4, s. 17; 32(1933), nr 1, s. 22; 36(1937), nr 1, s. 51-56; 37(1938), nr 1, s. 51-57; 38(1939), nr 1, s. 38-41; „Życie Katolickie”, 2(1926), nr 11, s. 8; „Pod Znakiem Maryi”, 2(1922), nr 11, s. 94n.; 5(1925), nr 12, s. 189n.; 7(1927), nr 5, s. 126; 7(1927), nr 7, s. 180-181; 8(1928), nr 4, s. 101; 9(1929), nr 9, s. 240; 11(1931), nr 9, s. 225; 13(1933), nr 4, s. 95, 13(1933), nr 5, s. 120; 16(1935), nr 3, s. 7n.

Ważnym wydarzeniem w życiu Sodalicji Mariańskiej był ogólnodiecezjalny Kongres Eucharystyczny w Łomży odbywający się w dniach 28 i 29 sierpnia 1936 r.²⁷ Powołano wówczas do życia Związek Sodalicji Mariańskiej w diecezji łomżyńskiej, którego celem było propagowanie i zakładanie sodalicji, organizowanie rekolekcji zamkniętych, przeprowadzanie kursów i kolonii letnich oraz urządzenie zjazdów i zlotów sodalicyjnych. W skład związku weszły: Sodalicje Mariańskie uczniów szkół średnich (z Łap, Łomży, Ostrołęki, Ostrowi Mazowieckiej, Suwałk, Szkoły Przemysłowo-Leśnej z Łomży, Szkoły Handlowej z Łomży), Sodalicje Mariańskie uczennic szkół średnich (z Łap, Łomży, Ostrołęki, Ostrowi Mazowieckiej, Szkoły Handlowej z Łomży, Szkoły Zawodowej z Łomży), Sodalicje Mariańskie Panów z Suwałk i Łomży, Sodalicje Mariańskie Pań z Augustowa i Suwałk oraz Sodalicja Mariańska Abiturienek z Ostrołęki i Sodalicja Mariańska Absolwentek z Łomży²⁸. Organem prasowym związku był miesięcznik „Już Świta”²⁹. Miał on format 22 x 17,5 cm, objętość 4-8 stron oraz nakład około 100 egzemplarzy. Redaktorem naczelnym pisma były kolejno R. Dębicka (1933-1935), S. Truskołaska (od numeru 7 z 1936 r.), N. Sierzputowska (od numeru 11 z 1936 r. do 1 numeru z 1937 r. i od numeru 5 z 1938 r. do 3 numeru z 1939 r.) oraz J. Majkowska (od 1 numeru z 1937 r. do 5 numeru z 1938 r.). Początkowo czasopismo odbijano na powielaczu (w każdym numerze była notka: *Uwaga: odbito na prawach rękopisu*), a od 1936 r. w drukarni diecezjalnej. Pismo zawierało głównie kronikę związku, program pracy sodalicyjnej, sylwetki biskupów i kapłanów związanych z organizacją, wiadomości ze zjazdów ogólnodiecezjalnych i terenowych, porady czytelnicze, informacje na temat rekolekcji oraz korespondencję z czytelnikami³⁰.

Sodalicja Mariańska była zrzeszeniem o charakterze patronackim, co oznaczało, że decydującą rolę w kierowaniu całością prac posiadał mianowany przez biskupa diecezjalnego moderator³¹. To od jego postawy, sposobu zaan-

²⁷ Por. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 151n.

²⁸ „Już Świta”, 3(1936), nr 7-8, s. 2-5.

²⁹ Czasopismo to powstało w 1933 r. i było początkowo organem prasowym Sodalicji Mariańskiej Absolwentek Szkół Średnich pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski i św. Joanny D’Arc w Łomży. „Już Świta”, 1(1933), nr 1, s. 1n.

³⁰ Zob. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1914-1944*, opr. i red. Z. Zieliński, Lublin 1981, s. 130n.

³¹ M. Wiśniewski, *O zrzeszeniach młodzieży*, MKiW 11(1922), z. 1-3, s. 4.

gażowania się, a także inicjatywy zależał przede wszystkim rozwój ruchu. On też wybierał pierwszych kandydatów, przeprowadzał wybory Konsulty (Zarządu) i miał znaczący głos w ustalaniu regulaminu. Moderatorami Sodaliczki Mariańskiej szkół średnich byli głównie księża prefekci, natomiast sodaliczki zrzeszających ludzi starszych - proboszczowie. Na czele wszystkich szkolnych organizacji sodalicyjnych stał powoływany co cztery lata przez biskupa ordynariusza moderator związku. W diecezji łomżyńskiej funkcję tę pełnili dla kół młodzieżowych żeńskich: ks. B. Tałandzewicz (1925-1929)³², ks. S. Czyżewski (1929-1931)³³, ks. A. Łada (1933-1937)³⁴, ks. B. Dobkowski (1937-1939)³⁵ oraz dla kół męskich: ks. J. Rogiński (1925-1929)³⁶, ks. E. Grodzki (1930-1934)³⁷ i ks. H. Okuniewski (1934-1939)³⁸.

Obok moderatora ważną rolę w strukturach organizacyjnych sodaliczki pełniła także Konsulta czyli Wydział (Zarząd) oraz Walne Zgromadzenie. W skład Konsulty wchodził: prefekt, wiceprefekt, sekretarz, skarbnik oraz kilku konsultorów³⁹. Do głównych zadań Wydziału należało ustanawianie zasad, według których przeprowadzano zebrania, nabożeństwa i inne praktyki pobożne. Ponadto Wydział zajmował się powoływaniem, bądź rozwiązywaniem sekcji, sprawowaniem nad nimi nadzoru, orzekaniem o przyjęciu lub wykluczeniu członków, decydowaniem o podjęciu czy też zaniechaniu wszelkiej pracy i manifestacji zewnętrznej. Zebrania Konsulty odbywały się najczęściej dwa razy w miesiącu⁴⁰.

Walne Zgromadzenie natomiast zwoływano raz do roku, zazwyczaj w miesiącach maj – czerwiec. Dokonywano na nim wyboru członków Konsulty, przyjmowano i zatwierdzano sprawozdanie z pracy rocznej Wydziału oraz protokół z poprzedniego zebrania walnego⁴¹.

Skąpa ilość danych źródłowych nie pozwala na dokładne określenie okresu żywotności poszczególnych sodaliczki w diecezji łomżyńskiej. Można jedynie przypuszczać, że brak zmianek o ich działalności przy równoczesnych informacjach odnoszących się do aktywności innych, świadczy o zaniku tych

³² „Cześć Maryi”, 3(1925), nr 1, s. 14.

³³ „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” (WKDŁ), 3(1929), nr 8, s. 123.

³⁴ „Życie i Praca”, 10(1933), nr 5, s. 2n.

³⁵ Kuria Biskupia w Łomży, Teczki Personalne Księży, Teczka ks. Bolesława Dobkowskiego. Życiorys z 1948 r.

³⁶ Pełnił on tę funkcję w zastępstwie. MKiW 19(1930), z. 4, s. 145n.

³⁷ WKDŁ 4(1930), nr 7, s. 172.

³⁸ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodaliczka Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 134n.; „Sodalis Marianus”, 36(1937), nr 1, s. 51nn.

³⁹ *Ustawy Sodaliczki Mariańskiej uczennic szkół średnich w Polsce*, § 26; Majka, *Organizacje młodzieżowe*, s. 348n.

⁴⁰ Zob. *Ustawy Sodaliczki Mariańskiej uczennic szkół średnich w Polsce*, § 24-31; Wiśniewski, *O zrzeszeniach młodzieży*, MKiW 11(1922), z. 1-3, s. 4nn.

⁴¹ *Ustawy Sodaliczki Mariańskiej uczennic szkół średnich w Polsce*, § 33; Winkowski, *Ustawy Sodaliczki Mariańskiej uczniów szkół średnich*, s. 28-40.

pierwszych. Odnosi się to na przykład do Sodalicii Pań w Wiżajnach, czy Sodalicii Mariańskiej Panów w Łomży⁴². Istniały też przerwy w funkcjonowaniu niektórych sodalicii. Przykładowo w latach 1919-1920 przestała funkcjonować Sodalicia Mariańska uczniów Gimnazjum Państwowego w Suwałkach z powodów wojny polsko-bolszewickiej i wstąpienia do wojska prawie wszystkich jej członków⁴³. W latach trzydziestych duży kryzys przeżywała także Sodalicia Mariańska uczennic Państwowego Gimnazjum w Suwałkach. Przyczyną tego było odejście na inną placówkę moderatora tej sodalicii - ks. K. Grunwalda⁴⁴.

Cechą charakterystyczną Sodalicii Mariańskiej w diecezji łomżyńskiej było to, iż działała ona wyłącznie w środowiskach miejskich. Związane to było głównie z polityką bpa S. Łukomskiego, który uważał, iż „Sodalicje Mariańskie nie nadają się dla ludności wiejskiej, dla której nadaje się więcej Bractwo Różańcowe, Bractwo Matek Chrześcijańskich, Tercjarstwo, Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich lub Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej”⁴⁵. Bardzo zróżnicowana była także ilość sodalisów i sodalisek. Kształtowała się ona w zależności od środowiska, wpływu duchowieństwa na ruch sodalicyjny i na wiernych. Najmniejszą ilością członków legitymowała się Sodalicia Mariańska uczniów Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej w Zambrowie w 1931 r., kiedy to należało do niej 7 osób, w tym 4 sodalisów, 2 aspirantów i 1 kandydat⁴⁶. Z kolei największą liczbą szczyliła się Sodalicia Mariańska uczniów Państwowego Gimnazjum im T. Kościuszki w Łomży wynosząca w 1934 r. wraz z kandydatami i aspirantami 68 członków⁴⁷. Mimo braku kompletnych danych, można przyjąć tezę, że do poszczególnych sodalicii należało przeciętnie od 30 do 40 członków.

---

⁴² ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicia Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej. Piśmo z 11 III 1932 r.

⁴³ „Pod Znakiem Maryi”, 1(1920), nr 9, s. 163n.

⁴⁴ „Pod Znakiem Maryi”, 12(1931), nr 3, s. 71.

⁴⁵ Za pewną egzemplifikację tego postuluje może parafia Wiżajny, której proboszcz – ks. W. Balukiewicz - kilkakrotnie zwracał się do bpa S. Łukomskiego o pozwolenie na założenie w parafii Sodalicii Mariańskiej. Za każdym razem otrzymywał odpowiedź negatywną. Na przykład w piśmie z dnia 3 stycznia 1927 r. – biskup odpowiadał: „Nie mogę się zgodzić na założenie Sodalicii Mariańskiej w Wiżajnach. Uważam bowiem rozdrobnienie pracy duszpasterskiej za zbyt uciążliwe dla duszpasterza, a za mało korzystne dla parafian. Jeżeli w parafii tamtejszej jest już Żywy Różaniec i Tercjarstwo, sądzę że to wystarcza. Nie można popierać drzemącej w ludzi skłonności do coraz to nowszych rzeczy. Potrzeba stworzenia Sodalicii Mariańskiej nie różniącej się na wsi niczym od zadań Różańca Żywego i Tercjarstwa, nie jest dostatecznie uzasadnione, a doświadczenie uczy, iż w takich warunkach organizacja nowa przynosi pewną szkodę pokrewnym organizacjom już istniejącym. Duszpasterz zaś musi z konieczności traktować organizacje, gdy ich jest więcej, powierzchownie tylko, a przecież powodzenie i rozwój organizacji kościelnych zależy w głównej mierze od pracy w nich duszpasterza”. ADE, Akta Parafii Wiżajny 1921-1939, k. 57.

⁴⁶ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicia Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 128n.; „Pod Znakiem Maryi”, 13(1933), nr 5, s. 120.

⁴⁷ „Pod Znakiem Maryi”, 16(1935), nr 3, s. 70.

Główny nacisk w sodalicii kładziono na działalność w sekcjach eucharystycznej i apologetycznej. Wynikało to poniekąd ze środków, jakimi posługiwała się w swej pracy ta organizacja. Były to sakramenty święte, zwłaszcza częsta Komunia Święta oraz pogłębianie wiedzy religijnej. Trzecim środkiem była modlitwa, zwłaszcza do Matki Najświętszej. Rozwojowi duchowemu miała sprzyjać frekwencja na nabożeństwach sodalicyjnych oraz udział w miesięcznych zebraniach⁴⁸. Zebrania takie rozpoczynały się modlitwą i pieśnią do Ducha Świętego (zalecano *Veni Creator Spiritus*), po czym następował referat⁴⁹, następnie dyskusja zakończona często uchwaleniem rezolucji. W dalszej części było miejsce na deklamację lub opowiadanie religijne, a następnie omawiano wyniki ankiet i ustalano nowe tematy na referaty. Na zakończenie spotkania przewidywano czas na wolne wnioski i sprawy bieżące, po czym następowała modlitwa i pieśń na rozesłanie z inwokacją patrona sodalicii⁵⁰.

Obok działalności czysto religijnej wielu księży moderatorów wraz z sodaliskami i sodaliskami podejmowało w swych kołach inicjatywy typowo praktyczne. Na przykład Sodalicja Mariańska Pań Inteligencji w Suwałkach z ks. B. Gumowskim prowadziła bibliotekę parafialną, dostarczała placówkom Korpusu Ochrony Pogranicza na kresach białą bieliznę kościelną i paramenty liturgiczne, organizowała raz w tygodniu odczyty i pogadanki dla więźniów w zakładzie karnym, co roku składała ofiary na rzecz misji w postaci ornatów, alb, stuł, obrusów itp., a także urządziła „gwiazdkę” dla starszych oraz dożywianie dzieci z rodzin biednych i zaniedbanych⁵¹. Ważnym przedsięwzięciem tej sodalicii było także organizowanie w Wielkim Poście rekolekcji dla inteligencji suwalskiej, połączonych z wykładami na tematy Matki Bożej, czci świętych, Ojca św. i Kościoła. Każdego roku brało w nich udział przeciętnie około 600 osób⁵². Z kolei Sodalicja uczniów Gimnazjum Biskupiego w Sejnach wraz z księdzem Wł. Młynarczykiem organizowała akcję „prezenty dla najbiedniejszych” w dzień św. Mikołaja, a także prowadziła świetlicę dla dzieci i młodzieży z rodzin zaniedbanych⁵³. Ciekawą inicjatywą wykazały się także sodaliski

---

⁴⁸ Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, s. 351.

⁴⁹ Przykładowo w roku 1936/1937 w Sodalicii Mariańskiej Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej podejmowano następujące zagadnienia: O wniebowzięciu NMP, Stosunek katolików do encyklik społecznych, O niepokalanym Poczęciu, Encyklika „Quadragesimo anno”, Kościół a Państwo, O świętym Józefie, Męka i śmierć błogosławionego Andrzeja Boboli, O świętym Stanisławie, Sprawozdanie ze Zjazdu Delegatów Sodalicii w Katowicach. ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej. Sprawozdanie Sodalicii Mariańskiej Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej za rok 1936/1937.

⁵⁰ Por. Winkowski, *Ustawy Sodalicii Mariańskiej uczniów*, s. 46-52.

⁵¹ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 120-124.

⁵² „Sodalis Marianus”, 27(1928), nr 4, s. 17.

⁵³ „Pod Znakiem Maryi”, 18(1938), nr 8, s. 196.

gimnazjum państwowego w Suwałkach. Od 1934 r. prowadziły one kółko teatralne, wystawiając kilka razy w roku znane sztuki polskich i zagranicznych pisarzy. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży biletów przeznaczano na dożywianie dzieci ze szkół powszechnych w Suwałkach i okolic⁵⁴. Warty odnotowania jest także inicjatywa Związku Sodalicji Mariańskiej w Łomży, który co roku organizował tzw. „Dni Maryi”. Odbываły się one zazwyczaj w miesiącu maju lub czerwcu. Brało w nich udział około 350 sodalistów i sodalistek z całej diecezji. Spotkaniom przewodniczył i towarzyszył biskup ordynariusz wraz z księżmi moderatorami. Obok zebrań i nabożeństw odbywały się marsze, akademie, poranki, „majówki”, a także zabawy ludowe i wystawy prac rękodzielniczych⁵⁵.

Według zachowanych sprawozdań, rozwój i działalność sodalicji szkół średnich w diecezji łomżyńskiej utrudniał „ogólny upadek moralności wśród młodzieży”, słabe wyrobienie wewnętrzne i ascetyczne wśród uczniów, nowa organizacja szkolnictwa (czteroletnie gimnazjum i dwuletnie liceum), która utrudniała ciągłość pracy sodalicyjnej, ponieważ uczniowie przenosili się niejednokrotnie ze szkoły do szkoły, a przede wszystkim nieprzychylność dyrektorów szkół i nauczycieli związanych ze środowiskiem prorządowym i prosnacyjnym. Młodzież nie chciała wstępować w szeregi sodalicji ponieważ obawiała się negatywnych wyników z egzaminów i niemożności znalezienia pracy po ukończeniu szkoły⁵⁶. W przypadku grup sodalicyjnych zrzeszających ludzi starszych sporym problemem było utrzymanie stałej łączności pomiędzy ich członkami. Za pewną egzemplifikację posłużyć tu może Sodalicja Mariańska Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej. Ponad połowa z jej członków zamieszkiwała tereny oddalone od Łomży nawet o kilkanaście kilometrów. Było to przyczyną częstej absencji członków tego stowarzyszenia na różnego rodzaju spotkaniach i nabożeństwach kościelnych⁵⁷.

Do sprawnego funkcjonowania Sodalicja Mariańska - podobnie jak inne instytucje i organizacje – potrzebowała odpowiedniej bazy finansowej. Głównym źródłem utrzymania były składki członkowskie i wpisowe. Trudno jednak powiedzieć jaka była przeciętna wysokość tych składek w poszczególnych sodalicjach, gdyż w praktyce każda z nich sama decydowała o kwocie, biorąc pod uwagę możliwości finansowe członków. W sodalicjach szkół średnich - męskich wielkość tej składki wahała się w granicach od 5 do 15 gr., natomiast żeńskich od 3 do 15 gr. miesięcznie. Z zachowanych sprawozdań sodalicji uczniów i uczennic szkół średnich wynikało, iż wielu członków tej organizacji - z powodu „ciężkiej sytuacji finansowej” - było zwolnionych z opłacania tych

⁵⁴ „Cześć Maryi”, 14(1935), nr 1, s. 23n.; 16(1937), nr 1, s. 31-32.

⁵⁵ „Już Świta”, 4(1937), nr 6-7, s. 8.

⁵⁶ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej, k. 28-33, 66nn.; Majka, *Katolickie organizacje młodzieżowe*, s. 350.

⁵⁷ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicja Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej. Sprawozdania Sodalicji Mariańskiej Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej za lata 1936-1939.

składek lub płaciło je nieregularnie⁵⁸. Nieco inaczej wyglądała sprawa uposażenia sodalicii pozaszkolnej. Tu oprócz składek wpisowych i członkowskich dochody czerpano z organizowanych imprez kulturalno-religijnych oraz ze sprzedaży wytworów pracy ręcznej, wykonanych przez członków sodalicii⁵⁹. Przykładowo w 1938 r. z tego ostatniego tytułu Sodalicia Pań w Suwałkach czerpała rocznie ponad 200 złotych dochodu, a Sodalicia Inteligencji Żeńskiej w Augustowie około 150 złotych. Warto dodać, iż składki członkowskie w tych sodalicjach wahały się od 50 gr. do 1 złotego miesięcznie⁶⁰.

Reasumując należy stwierdzić, iż zreorganizowana i odnowiona w okresie międzywojennym Sodalicia Mariańska stała się największą i najlepiej zorganizowaną organizacją młodzieżową działającą na terenie szkół średnich w Polsce. Zdecydował o tym niewątpliwie wysiłek ideologiczny i organizacyjny ks. Józefa Winkowskiego i ks. Mariana Wiśniewskiego oraz innych księży zaangażowanych bezpośrednio w ten ruch na terenach Polski. Z przeanalizowanego materiału wynika, iż na obszarze diecezji łomżyńskiej w ponad połowie szkół średnich istniały koła sodalicyjne. Nie oznaczało to jednak, by Sodalicia Mariańska miała tu dogodne warunki do rozwoju i działalności. Znacznym utrudnieniem w organizacji i pracy ruchu była niechęć dyrektorów szkół i nauczycieli związanych ze środowiskiem pryncypalnym i prosanacyjnym. Obok Sodalicii Mariańskiej zrzeszającej uczniów i uczennice szkół średnich działały także sodalicie ludzi starszych, które skupiały przede wszystkim inteligencję. Specyfiką Sodalicii Mariańskiej w omawianej diecezji było to, iż tworzone ją wyłącznie w środowiskach miejskich. Wynikało to niewątpliwie z polityki bpa S. Łukomskiego, który uważał, że tego rodzaju zrzeszenie nie nadaje się dla ludności wiejskiej. Jego zdaniem stosowniejsze dla tych ludzi byłoby skupianie się w Bractwach: Różańcowych, Matek Chrześcijańskich, Tercjarstwie, Stowarzyszeniu Robotników Chrześcijańskich oraz Stowarzyszeniu Młodzieży Polskiej. Główny nacisk w pracy sodalicyjnej kładziono na rozwój życia duchowego członków. Stąd tak wiele miejsca poświęcano np. przygotowaniu do sakramentów, modlitwie, wspólnym nabożeństwom czy pogłębieniu wiedzy religijnej. Obok tego organizowano różnego rodzaju kursy, wycieczki, akademie, rozwijano czytelnictwo prasy i książek religijnych. Stowarzyszenie prowadziło także ożywioną działalność społeczną, wyrażającą się między innymi w organizowaniu dzieł charytatywnych, przedstawień teatralnych, zabaw ludowych i wystaw rękodzielniczych.

---

⁵⁸ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, Katolicki Związek Młodzieży Męskiej, sygn. 221, KSMM w Łomży 1921-1931 [1929-1939]. Pismo z 17 IV 1931 r.; [Drugie] II Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za rok 1927, Łomża 1928, s. 7nn.

⁵⁹ Zob. Statut Sodalicii Mariańskiej Inteligencji Męskiej Ziemi Łomżyńskiej, § 28.

⁶⁰ ADŁ, [Akta różne] [nieuporządkowane], Sodalicia Mariańska w Diecezji Łomżyńskiej. Sprawozdanie z dziesięciolecia działalności Sodalicii Pań w Suwałkach, Sprawozdanie z działalności Sodalicii Mariańskiej Inteligencji Żeńskiej w Augustowie za rok 1938/1939.